

<http://dx.doi.org/10.26450/jshsr.1978>

Öğr. Gör. A. Savaş DEMİRCAN

Dr. Öğrencisi, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri ABD,
Çanakkale / TÜRKİYE

Citation: Demircan, A. S. (2020). Vergi adaletini İslam nasları ekseninde yeniden düşünmek: Türkiye örneği. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 7(56), 2110-2118.

VERGİ ADALETİNİ İSLAM NASLARI EKSENİNDE YENİDEN DÜŞÜNMEK: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

ÖZET

Vergilendirme; toplumun birlikte yaşama isteğinden kaynaklanan maliyetlerin ortak finansmanı ise toplum üyelerinin de bu sorumluluğu paylaşması gerekir. Bununla beraber vergilendirmede “kim?” ve “ne kadar?” gibi mükellefiyete ve miktara ilişkin cevaplanması gereken sorular beraberinde doğrudan ve/ya dolaylı adalet kavramını gündeme getirir. Öte yandan, sadece bireysel değil toplumsal huzurun da kaynağı ve imkânı olması beklenen adalet kavramına; toplumun tümünü ilgilendirmesi açısından vergi hukuku bağlamında bakmak, vergilendirmedeki adalet anlayışına pozitif katkılar sağlayabilecektir. Çalışmamızda, İslam dininin iki temel kaynağı olan naslar/ayetler ve hadisler bağlamında adalet anlayışı, vergilendirme ve toplumsal yaşama katkıları bağlamında irdelenmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Vergi Adaleti, İslam Düşüncesi, Türk Vergi Sistemi

RE-THINKING TAX JUSTICE ON THE AXIS OF ISLAMIC NASSES: THE CASE OF TURKEY

ABSTRACT

Considering that taxation is the result of co-financing which comes by society's desire for living together it is expected that all individuals of society share this responsibility. Therefore questions on the taxpayer and how much bring up the concept of justice to the agenda. Otherwise, it is likely that seeing the understanding of justice in Islam religion in terms of tax law that concerns all communities will have positive effects on the understanding of the justice of taxation. Even though Turkish tax law is established on positive legal norms, the beliefs and degrees of practitioners and policymakers will be able to manifest themselves during the regulation of the norms. In this study, we will analyze the understanding of justice and its contribution to taxation and to communal living in the context of verses and hadiths which are the main elements of Islam.

Keywords: Tax Justice, Islamic Thought, Turkish Tax System

1. GİRİŞ

İslam'da *el-‘Âdil* Allah'ın sıfatlarından biridir. “Mutlak adalet sahibi” anlamına gelen bu terimin iması, insanların genelde, inananların özelde her işlerinde bu sıfat ile hareket etmekle ve davranmakla sorumlu olduğudur. Bu açıdan adalet; sadece “mülk”ün değil; varlığın, varoluşun ve hayatın “esası”dır. Ayrıca Kur’ân’ın “âdil olun”¹ mesajı hayatın bireysel ve toplumsal boyutlarını kapsamaktadır. Kamusal alan bağlamında da devlet yönetimi, kamu hakları vb. hususlar için adalet kavramı merkezî paradigma olarak konumlanır.

Tarihsel olarak ele alındığında, adalet tasavvurunun bireyler arasındaki dengeyi gözetmenin yanı sıra, kamu hukukunda da hayati fonksiyonlar icra ettiğinin çok somut örneklerine şahit olunmaktadır; özellikle de vergi adaleti bağlamında pek çok modellere rastlamak mümkündür. Mesela, Magna Carta (1215) ile “vergilendirme yetkisi” somut ve açık temellere oturtulmuştur. Metin bu açıdan adalet odaklı

¹ el-En’âm, 6:152; en-Nisâ’, 4:58

bir vergilendirmenin hukukî bağlayıcılığa kavuşması noktasında önemli dayanaklardan biri olarak karşımıza çıkar.

Türkiye’deki vergileme bağlamında da şu hususlar ifade edilebilir: Vergileme alanında çeşitli anayasal düzenlemeler dünya anayasalarında görüldüğü gibi, TC-1982 Anayasası’nın başta 73. ve ilgili maddelerinde belirlenmiştir. Bu maddelerin temel dayanağı vergilemenin adalet ilkesine uygun bir şekilde yapılması gerekliliğidir.

Prensip olarak, vergi kanunlarının da diğer kanunlar gibi, yazılı olması temelde adalet ilkesine hizmet etmektedir; zira ilga edilinceye kadar geçerli olan bu yazılı normlar parlamentonun iradesinin sonucu olduğundan tüm toplum katmanlarının onayının alındığı varsayımına dayanarak ihdas edilirler. O zaman bir manada toplum iradesinin vücut bulmuş hali olan parlamentodan beklenen davranış, uygulamalarının tıpkı kendisini oluşturan iradenin sebebi olan vatandaşlardan da beklendiği gibi İslam’daki adalet anlayışı ile paralel olmasıdır. Zira birey temsil ve yönetim yetkisini seçim yolu ile parlamentoya devretmiştir. Dolayısıyla birey adına, birey gibi de davranan sadece kamunun değil bireyin de çıkarlarını gözetmek ile sorumlu olan parlamentonun, birey için İslamiyet’te öngörülen ahlaki ilkeleri uygulamasını beklemek toplumsal huzura katkı demektir. Bu ahlaki ilkelerin başında da adalet ilkesinin geldiğini düşündüğümüzde özellikle vergileme rejiminin geniş anlamda özgürlüklere müdahale aracı olduğu düşünüldüğünde İslamiyet’in adalet anlayışının uygulanması, vergileme alanında daha da önem kazanmaktadır. Zira seçim ile yetki devrini ele almış olan parlamentonun vergilendirmede adil davranmaması gelir dağılımına olumsuz etkide bulunacak, bu durum çeşitli sosyal huzursuzluklara sebebiyet vereceği gibi kamusal finansmanın ileriki evrelerde sekteye uğramasına da sebep olacaktır. Öte yandan adaleti eşit paylaşım olarak görmek yetersiz bir bakış açısı olacaktır. Zira her mükellef aynı gelir düzeyine ve kazanma kapasitesine sahip değildir. Vergilendirme işleminin, vergilendirme yetkisine haiz bu alanda uzmanlaşmış kişiler tarafından teorik ve pratik altyapısının düzenlenmesi ve uygulanması da İslam’ın adalet anlayışı açısından zorunluluktur. Zira İslam’ın adalet anlayışı, uzmanlaşmaya önem vermektedir, bu alanda ayırım gözetmeksizin ehil insanlara uygulamada yer alma yetkisi verilmesi gerektiği düşüncesi, hem ayet hem de hadis ekseninde salık verilmektedir. Çalışmamızda; İslam dinindeki ayet ve hadisler paralelinde bir yol haritası çizerek, vergi hukukundaki adalet anlayışına farklı bir bakış açısı getirilmeye çalışılacaktır. Bunu yaparken de ayetlerin tefsiri değil; tevil yolu, doğal olarak tercih edilmiştir. Öte yandan İslamiyet’in adalet anlayışının vergi hukukuna uygulanması yönündeki çalışmaların olmaması ya da çok az olması, çalışmayı kısırlaştırırsa da bu çalışmanın konuya ilişkin olarak uygun bir zemin oluşturabileceği kanaatini taşımaktayız.

2. VERGİLEMEDE ADALET KAVRAMI

TC Anayasası’nın 73. maddesinin 2. fıkrası “Vergi yükünün adaletli ve dengeli dağılımı, maliye politikasının sosyal amacıdır.” şeklinde düzenlenmiştir. Nitekim vergilendirmenin de maliye politikasının enstrümanlarından biri olduğu gerçeği paralelinde, vergi sistemimize en üst perdeden “**vergilendirme de adaletli ol**” talimatı verilmiş ve bu talimatın gereği olarak da toplumsal adalet ilkesi vurgulanmıştır (Demircan, 2015:116).

Vergilemede adalet kavramı birçok vergi uzmanı tarafından tarihsel süreç içinde fenomen olarak görülmüş ve üzerinde beyin fırtınası yapılan konulardan biri olmuştur. Vergilemede adalet kavramına çok çeşitli anlamlar yüklenmiş ancak üzerinde ittifak ile mutabakat sağlanan bir tanıma asla ulaşılamamıştır. Nitekim adalet, aslında sübjektif kavram olma özelliğini taşır. İnsan psikolojisinden, ahlakına, dini inançtan zamanın ve mekânın değişen şartlarına kadar geniş bir yelpazedeki parametre tarafından olumlu veya olumsuz manada etkilenir ve değişir (Aksoy, 1998:226).

Nitekim İslam inancında “Bir topluluğa olan kin ve nefret” adalet inancından sapmayı meşru kılmaz; o yüzden bir norm dini aidiyeti ve etnisitesi, cinsiyeti veya felsefi görüşü her ne olursa olsun herkese eşit bir şekilde uygulanır. Yahudi inancında ise din kardeşi için asla salık verilemeyen faiz, Yahudi olmayanlardan (Goyim) alınmaya gelince caiz olma statüsünü kazanmıştır.

Vergi adaletinin sübjektif bir kavram olduğu gerçeği; devletin, özellikle ekonominin daralma dönemlerinde, harcamalarını karşılamak amacı ile ya da seçim dönemlerinde lobicilik faaliyetleri ile vergi yükü üzerindeki, özellikle düşük gelir grupları aleyhindeki artışlar ile kendini gösterir. Dini tarikat ve cemaatler de bu lobicilik faaliyetlerinden aslan payını alırlar. Zira blok şeklinde oy potansiyelleri,

devlet ve toplumu dua ile koruduklarına inanılmaları, geçmişte Hıristiyan ruhban sınıfında görüldüğü gibi bugün hala bu ayrıcalıklarının devam ettirmelerine sebep olmaktadır (Lang, 1998: 3).

Ancak illaki vergilemede adalet kavramından bahsedeceksek bakış açımız az kazananadan az, çok kazananadan çok şeklinde; başka bir ifade ile mali güç parametresi olmalıdır. Adaletli bir vergi ancak kişinin üretimden aldığı pay üzerinden alınmalıdır. Aksi halde mükellefi kamu harcamalarının kayıtsız şartsız bir katılımcısı olarak görmek vergi adaletini ciddi sekteye uğratacaktır (Nadaroğlu, 1996:297).

Devlet; her işleminde olduğu gibi genelde mali önlemler, özelde vergileme konusunda adaleti pusula gibi kullanmak zorundadır. Fakat daha önce açıkladığımız üzere adaletin tanımı çağlara, coğrafyaya, sosyo-kültürel öğelere, insana özgü niteliklere göre çok değişik tanımları kapsamaktadır. Bu yüzden de genel kabul görmüş bir adalet tanımına ve dolayısıyla vergi adaleti kavramına ulaşmak mümkün görülmemektedir. Öte yandan dini normlar toplumların üzerinde uzun bir süre etkin olduğu için bu normlara ve dini ahlak kriterlerine uygun bir adalet anlayışı toplum nazarında kabul görecektir ve uzun bir süre uygulama alanı bulacaktır (Yaşa, 1973:945-946).

3. İSLAMİYET’TE ADALET KAVRAMI VE VERGİ ADALETİ EKSENİNDE İRDELENMESİ

Dil bilimi olarak baktığımızda adalet kelimesi Arapça “a-d-l” eyleminin kökü olup zulmün tersi olarak ifade edilmektedir. Ayrıca “gerçek” üzere karar verme olarak da tanımlanmıştır. Terim olarak ise kişisel ve toplumsal yapıda huzur ve düzeni, doğruluk ve eşitlik ilkeleri ile paralel yaşamayı sağlayan, insanın davranışını etik açıdan inceleyen ve tenkit eden fazilet olarak ifade edilebilir (Akyol, 2008:102).

Dolayısıyla vergi yükünü eşit olarak paylaşmak tıpkı TC 1982 Anayasası’nda ifade edildiği gibi mükelleflerin kanun önünde eşit olması, adalet kelimesinin sözlük anlamına uygun bir politikadır. Tanımda geçen “adalet ile hükmetmek” ifadesi yasa koyma yetkisini kendisini oluşturan bireylerden alan parlamento için adeta bir referans özelliği taşımaktadır. Zira vergi alma yetkisi yasama erkine sahip parlamentonun hak ve ödevleri arasındadır.

Adalet kelimesi, “kişisel ve toplumsal yapıda huzur ve düzenliği, doğruluk ve eşitlik ilkelerine uygun şekilde davranmayı gerektiren bir fazilet veya hukuk prensibidir (Çağrı, 1988: 341). Söz konusu bu hukuk ilkesinde yer alan sosyal yapıdaki dirliğin bir yanı da sosyo-ekonomik düzenden ibarettir. Toplum katmanlarının gelir düzeylerine ivedi ve bir o kadar da etkin müdahale enstrümanının vergi uygulamaları olduğunu düşündüğümüzde, sosyal yapıdaki mali dirlik ve düzenin adalet ve eşitlik ilkeleri ile paralel vergi politikaları ile sağlanabileceği aşikârdır. Öte yandan eşitlik anlamında dikkat edilmesi gereken konu, mali güç ilkesidir. Başka bir ifade ile az kazananadan az, çok kazanan çok vergi alınmasıdır.

İslamiyet’in başat kaynağı olan Kur’an ahlaki ilkelerin ağırlıklı olarak yer aldığı değerler manzumesidir. Sadece Allah-İnsan, İnsan-İnsan, arasındaki ilişkileri değil bu ekseninde toplumsal barış ve huzuru sağlamayı da amaçlar. Yapılacak olan her işin ayetlere uygun bir şekilde yapılmasını öngören Kur’an doğal olarak vergileme işleminin de adil olmasını bekler.

Allah size, emanetleri mutlaka ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emrediyor...²

İslam Peygamberi Hz. Muhammed, vazifelerle ilgili yeni bir düzenleme yapmak üzere Kâbe’nin anahtarını Osman b. Talha’dan almıştı. Bunun üzerine emanet âyeti geldi ve anahtar yine Osman b. Talha’ya teslim edildi. Burada emanetin yerine getirilmesi, ehline verilmesi ve insanlar arasında adaletle hükmedilmesi yönündeki emirlerin muhatapları genel olarak bütün insanlar, özel olarak müminler ve daha özel olarak da yöneticiler gibi emanet ve adaletten kamu adına sorumlu olan şahıslar ve kurumlardır. Emanet, korunması istenen maddî ve manevî değerdir. Kişinin kullanıp sahibine iade etmek üzere aldığı eşya emanet olduğu gibi devletin hizmet makamları da emanettir. Adalet, “eşitlik ve dengeyi sağlamak” demektir. Burada eşitlikten maksat, herkese aynı şeyi, aynı vasıf ve miktarda vermek değildir; herkesin hakkını, hak ettiğini, lâıyık olduğunu almada eşit olmasıdır (Karaman, Çağrı, Dönmez & Gümüş, 2016, 2/81-83).

² Kur’an 4: 58

*Eğer hükmedecek olursan aralarında adaletle hükmet. Çünkü Allah, adil davrananları sever.*³

Maide Suresi'nin 42. Ayeti ise adil yönetim anlayışına atıf yapmaktadır. Nitekim tefsirine baktığımızda; zira Hz. Peygamber Ehl-i kitap arasında hüküm vermeyi tercih ederse şu yollardan biri ile de Allah'ın indirdiğine göre hüküm vermiş olur:

- Kur'an ile
- Tevrat'ta bulunan ve neshedilmemiş olan ayetlerle,
- Evrensel adalet ilkeleriyle,
- Yahudilerin inancına göre Allah'ın indirmiş olduğu Tevrat'la...(Karaman vd., 2016, 2/266-267)

Dikkat edileceği üzere evrensel adalet anlayışı bir kez daha ön plana çıkmış, ilahi kaynakların dışında referans olarak kendisine başvurulmuştur. Bu iki ayeti vergileme alanı için tevil ettiğimizde sadece adalet ilkesi ile paralel bir vergileme rejimi değil aynı zamanda uzmanlığın ön plana çıkartılması gerektiğini görmekteyiz. Nitekim yönetim yetkisi bir çeşit emanettir. Parlamento, belli bir süreliğine toplum adına, toplumdaki alması gereken emaniyet yetki ile yönetim işlevini yerine getirmektedir.

Öte yandan vergilemeye ilişkin birincil ve ikincil kaynakların oluşturulması diğer normatif düzenlemeler ile kıyaslandığında çok daha karmaşık ve nitelik gerektiren bir faaliyetler bütünüdür. Zira vergi kanunları ve vergilemeye ilişkin diğer temel düzenlemeler değişken olan ekonomik ve mali parametreler ile uyumlu olmak zorundadır. Dolayısıyla, teorik ve pratik anlamda vergileme faaliyetlerinde yer alacak tüm tarafların yetenekli ve eğitilmiş olması yukarıdaki ayetlerin amacı olan "uzmanlaşmaya" hizmet ederek vergilemenin verimliliğini arttıracaktır.

Kamu idarecileri, bu bağlamda direkt olarak Kuran'ın hedefinde olan kişilerdir. Nitekim Kur'an liyakat kavramına dolayısıyla uzmanlığa hayati bir önem atfeder. Tek ölçü, ilgili iş için gerekli yetenek, uzmanlık ve tecrübeye sahip olmaktır. Dolayısıyla eş dost, akraba, inanç, felsefi görüş, siyasi yakınlık ve çıkar birlikteliği görmezden gelinen konulardır. Yönetim yetkisi emanettir. Nesilden nesile aktarılır. Devleti yönetmenin tek amacı kamunun devamlılığı ve çıkarıdır. Bu ise adalet ile gerçekleşecek bir amaçtır.

Kur'an, adalet konusunda sadece seçilene değil seçeni de sorumlu tutar. Seçmen de adil davranıp, uzmanlaşmış kişileri idareci yapmalı; oyunu her türlü dış etkenden bağımsız, bu amaca hizmet etmek için kullanmalıdır. Aksi halde yetkinin emaneti konusunda zan altında kalacaktır.

*Yine onlar ki, emanetlerine ve verdikleri sözlere riâyet ederler.*⁴

Tefsirciler, buradaki emanet ve ahid kavramlarının bireyler tarafından korunması ve esirgenmesi için bırakılan nesnelere, uyulması istenen sözleşmeler gibi maddî ve mânevî emanetleri, görevleri içerdiğini ifade ederler (Karaman vd., 2016, 4/12).

"Onlar ki" ifadesi ile kast edilenin; Kur'ani hükümlere riayet eden, yönetim yetkisini elinde tutan idarecilerin de kapsayabileceğini düşünmek mümkündür. Mü'minin Suresi'nin 8. Ayetini, hukuki güvenlik ilkesi ekseninde yorumlayacak olursak; bu ilke, vergi kanunlarının, ihdas edildikleri tarihten sonra meydana gelecek olan vergiyi doğuran olaylar için uygulanması gerektiğini de ifade etmektedir. Dolayısıyla geçmiş takvimlere ait vergiyi doğuran olaylar için bu tarihten sonra ihdas edilmiş vergi kanunlarının uygulanması kanunların geriye yürümezlik ilkesine muhalefet anlamına gelip belirsizliğe sebep olacak; böylece mükellefin hem güvenin tesis edilememesine sebebiyet verilecek hem de geleceğe ait olarak alınması gereken ticari kararlarda tereddüt yüzünden ekonomik hareketler sekteye uğratılacaktır. Vergi kanunlarını uygulamak ile yetkili mercilerin konuya ilişkin hassasiyeti göstermeleri, bir manada verilmiş söz hükmünde olan kanunların uygulama sınırlarının belirlenmesi noktasında önem taşımaktadır.

³ Kur'an 5: 42

⁴ Kur'an 23: 8

*Ey iman edenler, Allah için hakkı titizlikle ayakta tutanlar ve adaletle şahitlik yapanlar olunuz. Bir kavme olan kininiz, sizi adaletsizliğe sevk etmesin. Adaletli olun, çünkü o, takvaya daha yakındır. Allah'tan korkun. Şüphesiz Allah, yaptıklarınızdan haberdardır.*⁵

Bu ayette İslâm'ın toplumsal, hukukî ve etik amaçlarının önemli bir kısmı özetlenmektedir. “Bireysel ve toplumsal yapıda dirlik ve düzenliği, doğruluğu ve eşitlik ilkelerine uygun şekilde davranmayı sağlayan ahlâkî erdem” anlamına gelen adalet, toplumsal hayatın en önemli denge unsuru ve güvencesidir. Bundan dolayı Allah Teâlâ müminlere adaletle şahitlik etmelerini, herhangi bir gruba karşı besledikleri nefret sebebi ile onlar hakkında adaletten ayrılmamalarını buyurmuştur (Karaman vd., 2016, 2/229).

*Kendiniz; ana babanız ve en yakınlarınızın aleyhine de olsa Allah için şahitlik yaparak adaleti titizlikle ayakta tutan kimseler olun. Zengin veya fakir de olsalar... Çünkü Allah ikisine de daha yakındır. Öyle ise adaleti yerine getirmede nefsinize uymayın. Eğer çarpıyorsanız veya çekiniyorsanız şüphesiz Allah yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır.*⁶

İnsan topluluklarının korunmaya, düzene ve adaletle ihtiyaçları vardır; devlet de bu ihtiyaçlardan doğmuştur. Adaletin gerçekleşmesinde bağlayıcı hukuk kuralları kadar, onları uygulayan yönetici ve hâkimlerle, hakkın veya suçun ispatı için gerekli bulunan şahitler önemli rol oynamaktadırlar. Ayetin gerek “Kendiniz, ana-babanız veya akrabanız aleyhinde de olsa” kısmı, gerekse “zengin olsunlar, yoksul olsunlar” kısmı bunları bir genel anlatım üslûbu içinde ihtiva etmektedir (Karaman vd., 2016, 2/159-160).

Yukarıdaki tefsir ışığında iki ayeti beraber tevیل ettiğimizde her iki ayette de TC 1982 Anayasası'nın 73. Maddesinde geçen “herkes” ifadesi ile paralel, ayırım gözetmeksizin tüm toplum sınıflarının vergileme alanı içine alınmasını öngören ifadelerin varlığı göze çarpmaktadır. Bir gelir grubunun, diğer gelir grubuna karşı vergi politikaları ile korunması ya da vergilemenin siyasi ya da ekonomik cezalandırma amacı gütmesi adalet ilkesine ters bir durum teşkil edecektir. Ancak burada negatif gelir vergisi olarak adlandırılan uygulamasının, düşük gelir gruplarından vergi almak yerine, aksine çeşitli mali yardımlar ile gelir transferi yapılması, bir manada eşitlik ilkesinin uygulama sonuçlarından birisidir. Dolayısı ile bir grup seçmen ile aynı siyasi fikri paylaşmayan idarenin, vergiyi bir silah olarak kullanması ayete muhalefet anlamına gelecektir. Ayette geçen “**titizlikle**” ifadesi her ne pahasına olursa olsun vergilendirmede dâhil olmak üzere uygulamaya sokulan, özellikle kamuyu ilgilendiren her politikada adil olunması gerektiğini vurgulamaktadır. Vergi, özel sektörden kamu sektörüne bir çeşit gelir transferi olması sebebi ile hangi gelir grubu olursa olsun vergiye karşı bir direnişin olabileceği muhtemeldir. Özellikle yüksek gelir grupları yürüttükleri lobicilik faaliyetleri ve oluşturdukları baskı grupları ile vergileme faaliyetlerini kendi lehlerine dönüştürme çabası içinde olurlar. Kuran'ın adalet anlayışı, bu noktada her ne olursa olsun adaletin titizlikle tesis edilmesi gerektiğidir.

Eşitlik ile adalet kavramları harici olarak aynı gibi gözükse de birbirlerinden farklı kavramlardır. Nitekim özellikle vergi hukukunda herkes için eşit anlamda olan bir vergileme adil olmak zorunda değildir. Zira vergi mükellefleri, entelektüel altyapıları, sermaye birikimleri ve bilgi düzeyleri, kişisel becerileri ve ayırıcı özellikleri ile diğer mükelleflerden belirgin bir şekilde ayrılabilir ve bu durum fırsat eşitsizlikleri doğurarak gelir düzeyi anlamında piramitleşmelere sebebiyet verebilir. Dolayısıyla salt bir eşitlik anlayışı bu anlamda, aralarında zaten fırsat eşitsizliği olan mükellefler açısından adaletsizliği doğuracaktır. Bunun önüne geçmek için ayırma ilkesi, asgari geçim indirimi ve artan oranlılık gibi kurumlar devreye sokulmuştur. Normatif anlamda ise T.C 1982 Anayasası'ndaki mali güç kavramının amacı ile ayette geçen “zengin ve fakir sınıfları arasında adaleti sağlamak” paralellik arz etmektedir. Adalet kavramı ise “az kazananın az, çok kazananın çok” almayı hedefleyen yatay ve dikey adaleti içermektedir.

*Ölçüyü tam yapın, eksik verenlerden olmayın⁷ doğru terazi ile tartın, insanların mallarını ve haklarını eksiltmeyin, bozgunculuk yaparak yeryüzünde karışıklık çıkarmayın.*⁸

⁵ Kur'an 5: 8.

⁶ Kur'an 4: 135.

⁷ Kur'an 26:181

⁸ Kur'an 26:181-183.

Hız. Şuayb; ölçüyü, tartıyı eksik tutmamaları, adaleti gözetmeleri ve düzgün ölçüp tartmaları, çıkarları uğruna insanların mallarının değerini düşürmemeleri ve yeryüzünde fesat çıkararak ülke düzenini bozmamaları hususunda onlara uyarılarda bulunmuştur, böylece hak dinin tevhid ve adalet ilkelerini toplumda yerleştirmeye çalışmıştır.

Vergi, devletin mükellefin iktisadi değerleri üzerinden aldığı ayni ve nakdi değerler bütünüdür. Bu bağlamda vergilemeyi mili gelirin yeniden dağıtımı ile ilişkilendirmek mümkündür. Adalet ilkesinden uzak bir vergilendirmenin hakkaniyet anlamında sıkıntı oluşturacağı ortadadır. Zira TC 1982 Anayasası'nın 73. Maddesinin 2. Fıkrası olan "Vergi yükünün adaletli ve dengeli dağılımı, maliye politikasının sosyal amacıdır." ifadesi bu hassasiyeti göz önüne sermektedir.

Yukarıdaki ayete baktığımızda ölçü ve tartıda hile yapıp insanları, hakları olan şeylerden alıkoymak veya toplumsal geliri adaletsiz dağıtmak, kişi ya da toplumun helakine neden olabilecek kadar büyük bir günahdır (Kara 2013:165).

*Yarattıklarımızdan, hakka sarılarak doğru yolu gösteren ve hak ile adaleti gerçekleştiren bir topluluk vardır.*⁹

"Başkalarını hakka yönelttiği gibi kendileri de hak kaygısı taşıyarak adalet ölçüsüne uyanlar; dolayısıyla duygu, düşünce ve eylemlerinde doğruluk ve adalet ölçülerini esas alanlar bu temel ölçüler etrafında bir birlik ve bütünlük oluştururlar." (Karaman vd., 2016, 2/634-635).

"Hak ve adaleti gerçekleştiren bir topluluk" ifadesinde geçen topluluğun, insanların geneli içindeki özel bir topluluk olduğu anlaşılmaktadır. Böyle bir topluluğun İslam dininin temel kaynağı olan Kur'an'da vurgulanmış olması bu topluluğun önemini de dolayısıyla vurgulamaktadır. Böyle bir vurgunun varlığı ise hiç şüphesiz, özellikle İslamiyet'i benimsemiş olan kişilerin bu birlik ve bütünlüğün bir parçası olmaya motive olmasına sebep olabilecektir. Bu birlik ve bütünlük yeminli mali müşavir (YMM) ve serbest muhasebeci mali Müşavir (SMMM) odaları, muhasebe alanında çalışan akademisyenlerdir. Bu toplulukların, İslam dinini benimsemiş oldukları varsayımı altında ve İslam dinini benimseme ve özümseme ile doğru orantılı olarak, ayette geçen tarzda bir topluluk olmaya ya da böyle bir topluluğun bir parçası olmaya motive olabilecekleri söylenebilir (Cüre, 2015:103.)

Bir diğer konu ise vergileme ile organik bağı olan muhasebe bilimidir. Özellikle gelir vergisi, kurumlar vergisi ve katma değer vergisinde (KDV) varlığını hissettiren muhasebe bilimi, vergilemeye temel teşkil edecek kanunlar ile çerçevesi çizilmiş mali nitelikli bilgilerin düzenli bir tertibidir. Vergileme, muhasebe süreci sonunda oluşturulan bilgilere göre yapılmaktadır. Muhasebe sürecinde yer alan tarafların adil ve tarafsız olması adalet ilkesine uygun bir vergilendirme için elzemdir.

İslam dininin bir başka kaynağı ise İslam peygamberi Hz. Muhammed'in yaşamı boyunca çeşitli olaylara istinaden sarf etmiş olduğu sözlerdir (hadis). Aşağıda yer alan hadisler özellikle yöneticiler hakkındadır. Günümüz yönetim anlayışı açısından düşündüğümüzde tek bir sultan, kral, imparator, şah, padişah, prens, emir, kağan, gibi monarşiden ziyade yetkinin yürütme erkinde toplandığını, bu erk içindeki yetki paylaşımının ise başkanlık ve onun atadığı ve bakanlar arasında dağıldığını görmekteyiz.

- Herhangi bir konuda hakemlik yaptığınız zaman adil olun. (ME 5735 Taberani, el-Mu'cemu'l- evsat, IV, 40-41)
- Ebu Hüreyre'den nakledildiğine göre, Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Devlet otoritesi en büyük hamidir. Haksızlıklar ile onun vasıtasıyla (yani hukuk yolu ile) mücadele edilir ve onun vasıtasıyla (tehlikelerden) korunulur. Şayet bu otoriteyi kullananlar, Allahtan sakınmayı emreder ve adalet ile hükmederlerse bu yaptıklarından sevap kazanırlar. Bunun aksine davranırlar ise vebalini çekerler." (M4772 Müslim, İmare, 43)
- Ebu Hüreyre'den nakledildiğine göre, Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Yedi sınıf insan vardır ki Allah onları gölgesinden (himayesinden) başka gölgenin (himayenin) olmadığı günde, bizzat kendi gölgesinde himaye edecektir: Adil yönetici..." (B660 Buhari, Ezan, 36)

⁹ Kur'an 7: 181

- Abdullah b. Amr b. As'tan nakledildiğine göre, Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: Yönettikleri insanlara ailelerine ve sorumlu olduklarına kişilere karşı adaletli davrananlar Allah katında Rahman'ın yanında nurdan minberler üzerinde ağırlanacaklar.” (N5381 Nesai, Adabul-kudat, 1)
- Verdiği hükümlerde, ailesinin ve halkın yönetiminde adaletli davranan yöneticiler, kıyamet gününde Allah Teâlâ'nın yanında nurdan yüksek koltuklar üzerinde otururlar (Müslim, İmâre 18, Nesâî, Âdâbü'l-kudât 1)
- Cennetlikler üç gruptur. Bunlar: Âdil ve başarılı devlet başkanı, yakınlarına ve Müslümanlara karşı merhametli ve yufka yürekli olan kişi, ailesi kalabalık olduğu halde haram kazançtan sakınıp kimseden bir şey istemeyen adamdır (Müslim, Cennet:63).
- Bir saat veya bir gün adaletle hükmetmek, bir sene veya altmış sene nafîle ibadet'ten hayırlıdır (el-Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ, II, 58, 1721).
- En faziletli cihat zalim bir idarecinin yanında ona adaleti söylemektir (Ebû Davud, Melâhim 17; Tirmizi, Fiten 13).
- Adil devlet başkanı ve idareciler mahşer yerinde Allah'ın yüce lûtfuna ve himayesine mazhar olacakların öncüleridir (Buhârî, Edep: 36).
- Kıyamet gününde insanların Allah-u Teâlâ'ya en sevgili olanı ve Allah'a en yakın bulunanı adil devlet başkanıdır (Tirmizî, Ahkâm: 4).
- Emanet zayı edildiği vakit kıyameti bekle! Bedevî, ‘emanet nasıl zayı olur, yâ Rasûlallah?’ diye sorunca Hz. Peygamber (s), ‘iş, ehli olmayan kimseye verildiğinde kıyameti bekle’ buyurur (B6496 Buhari, Rikak,35).

Demek ki, hangi aşamada olursa olsun, iktidarı elinde bulunduran gruplar, herhangi bir bireyi işi yapmakla görevlendireceği zaman hakkaniyete uygun yaklaşımla, söz konusu işi yapmaya en uzman olan kişiyi seçmek zorundadır. Gerçekte bu bakış açısı, söz konusu işin verimli bir şekilde yürütülmesi içinde önemlidir. Şayet işi için uzmanlaşmış kişi yerine, adil olmayan yöntemlerle uzman olmayan kişiler iş başına getirilirse, bu durum o toplum için yıkım demektir. Bu nedenle yönetici, bireye göre iş oluşturmak yerine, işe göre en uzman bireyi seçmek zorundadır (Kara, 2013:163.)

Görüldüğü üzere hadis bağlamında düşündüğümüzde de vergilendirmenin toplumsal yönü, uzmanlığı zorunlu kılmakta, bu ilkeye uyulmadığı takdirde sosyo-ekonomik felaketlerin görülmesi muhtemel gözükmektedir. O yüzden vergilendirme işlemleri, vergi denetimi, vergi yargısı, vergi ceza hukuku ya da vergilendirmeye temel teşkil edecek diğer normatif kaynakların düzenlenmesinde hadis eksenindeki bir zihniyet, adil gelir dağılımına, dolayısıyla toplumsal barışa katkı sağlayacaktır.

4. SONUÇ

İslam dininin kutsal kitabı Kur'an en temel anlamda birey ve toplum bazında ahlaki değerler manzumesidir. Aynı zamanda İslam dini Kur'an ile beraber peygamberin yaşam tarzı ile de adaleti emreden, adaletin kurumsal düzeyde uygulanmasını da şart koşan bir din olarak toplum yaşamında düzeni sağlamaya çalışmaktadır. İslam'ın sadece bireysel anlamda düzeni, adaleti ve eşitliği sağlamak amacını güttüğünü söylemek gerekli ancak yetersiz bir ifade olacaktır. Zira gerek ayetler gerek ise hadisler, yönetim bazında, dolayısıyla hukuki ve toplumsal anlamdaki adaletin de önemine dikkat çekerek adaletin topyekûn tesis edildiği zaman, kavramın gerçek amacını yansıtacağını bildirmektedir. Burada dikkat etmek zorunda olduğumuz nokta ayet ve hadisler çerçevesinde hareket etmesi beklenen ve istenen kesimlerin genelde İslamiyet'e, özelde ise Kur'an ve hadislerle olan inanç derecesidir. Zira vergi hukukunda kendisine atfı yapılmayan İslamiyet'in kavramları, uygulayıcılar için sadece öneri niteliğindedir. Kuran'da ve Peygamberin sözlerinde müjde ve tehdit anlamında ifadeler var olsa da soyut bir nitelik arz etmeleri, uygulayıcıların vicdanında bıraktıkları etki ile değerlendirilmek zorundadır. Dolayısıyla, vergi hukukuna olan yansımaları oldukça sınırlı olabilecektir. Öte yandan en üst normatif düzenleme bağlamında anayasal düzenlemelere baktığımızda İslam dininin adalet anlayışına uygun düzenlemelerin yapıldığını görmekteyiz. Her ne kadar İslam'daki adalet anlayışı ile paralellik arz etse de uygulama yönü olan Türk vergi sistemine baktığımızda, çeşitli alanlarda adaletsizce uygulamaların varlığı hala dikkat çekmektedir. Normatif alt yapının tek başına adaleti sağlayamayacağı ise aşikârdır;

dolayısıyla uygulama bazında adaleti de önemseyen İslamiyet, bu konudaki yetkiyi elinde bulunduran yürütme erkine gerekli yönlendirmeleri yaparak, adalete ilişkin politikaların sadece ilkesel ve teorik temelde kalmasını engellemeye çalışmıştır.

İslamiyet'in vergilemede adalet anlayışına baktığımızda özetle şu esasları görmek mümkündür. Aşağıdaki dört ilkeye göre alınmış verginin adalete uygun olduğunu söyleyebiliriz. Bu ilkeler (URL 1);

- Vergi eşit şartlarda ve eşit olarak alınmalıdır.
- Vatandaşların asgari geçimi için elde ettikleri hâsıla vergiden muaf tutulmalıdır.
- Vergi, arttırılan gelirin kamu ile paylaşılması şeklinde uygulanmalıdır.
- Verginin ödenmesi bireysel ve toplumsal sıkıntılar oluşturmamalıdır.

İnsanın takvası nasıl ki imandır, devletin takvası ise adalettir. Adil bir şekilde yönetilen devlet, Müslüman devlet olur. Kimin yönettiğinden ziyade devletin nasıl yönetildiği önemlidir. Nitekim Allah sadece yönetim anlayışı olarak adaleti emretmiştir. Yönetenin ideolojisi sadece bir maskedir. Zira o maskenin altında mutlaka adalet olmalıdır (URL 2).

Özetle yukarıda adı geçen dört temel ilke vergi hukukunda normatif açıdan birincil ve ikincil düzenlemeler ile düzenlemeye çalışılmış, her ne kadar uygulama açısından çeşitli aksaklıklar olsa da ortaya konan irade, İslamiyet'te ki adalet anlayışı açısından dikkate değerdir. Vergi hukukumuzu anayasal anlamda adalet ilkesine uygun hale getirme çabası ile İslam'ın adalet anlayışı arasında dikkate değer bir benzerlik bulunmaktadır. Ancak unutulmamalıdır ki, İslamiyet'in adalet anlayışı, ilke ve yaptırımları, kanun koyucular ve uygulayıcılar için onların inanç dereceleri ile alakalı bir durum olmakta ve öneri niteliğinde bir durum arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- AKSOY, Ş. (1998). *Kamu Maliyesi*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- AKYOL, A. (2008). Şehrezûrî ve Adalet Anlayış. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7(13),97-111.
- CÜRE, S.(2015). Adalet Kavramı Bağlamında İslam Dininin Sosyal Sorumluluk Muhasebe Temel Kavramına Bakışı. *Akademik Bakış Dergisi Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, (47), 98-107.
- ÇAĞRICI, M. (1988). “Adalet”. DİA. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., C. I, ss. 341-343.
- DEMİRCAN, A. S.(2015). Anayasal Vergilendirme İlkeleri Işığında Ücret Gelirlerinin Vergilendirilmesi. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 116, 259-274.
- KARA, M. (2013). Kur'ân'da Adâlet Kavramı ve Güncel Değeri. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 34, 137-172
- KARAMAN, H., ÇAĞRICI, M. DÖNMEZ, İ. K. & GÜMÜŞ, S. (2016). *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri* (I-V). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınevi.
- LANG, J. (1998). Vergi Adaletinin Anayasal Temelleri” İçinde s.3-64, XIII. Türkiye Maliye Sempozyumu, 14-16 Mayıs, Antalya.
- NADAROĞLU, H. (1996). *Kamu Maliyesi Teorisi*. İstanbul: Beta Basım.
- YAŞA, M. (1973). *Ak iktisat Ansiklopedisi*, s. 945-946.

İnternet Kaynakları

- URL 1 <http://www.enfal.de/vergi.pdf> (Erişim tarihi:13.06.2016)
- URL 2 <http://www.islamidusunce.net/forum/index.php?topic=11236.0;wap2> (Erişim tarihi:13.06.2016)
- URL 3 [http://www.mustafagunen.com/Kur'an dakiAdalet.html](http://www.mustafagunen.com/Kur'an%20dakiAdalet.html)(Erişim tarihi: 06.09.2016)

Hadis Kaynakları

Buhari, Rikak, 35; Ezan, 36; Edep: 36

Ebû Davud, Melâhim 17

El-Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ, II, 58, 1721

Müslim, İmâre 18; İmare, 43; Cennet, 63

Nesâî, Âdâbü'l-kudât 1

Taberani, el-Mu'cemu'l-evsat, IV, 40-41

Tirmizi, Ahkâm, 4; Fiten, 13